

само незначителен број не биле засегнати од словенската промена на топонимијата. Со мали исклучоци имињата од оваа група се од македонско потекло. Вакви имиња се употребуваат за именување како на селата, така и на разни месности, како: Дренак, Лесново, Лезово, Борово, Луково, Куново, Гарваница и др.

Религијата играла голема улога во животот на старите народи — Македонци, Илири, Грци, Римјани и кај Словените и Турците и се одразила нашироко во географската терминологија. Најчести се имињата на месности како Манастириште, Манастир, Црквиште и калуѓерица. Во оваа група се избројуваат и топоними што се во врска со разни култови, народни верувања и традиции. Така, името на Злетово и на меснотите околу него Марена и Руса настанале под влијанието на овие култови уште во средните векови.

Љ. Станковска

ТОПОНИМОТ КЛИСА ВО МАКЕДОНИЈА

Топонимот Клиса на територијата на Македонија се среќава во две форми: како Клиса и како Киша. Врз основа на топонимскиот материјал со кој располага Институтот за македонски јазик и врз личните истражувања во изворите и литературата, кај нас ги има следниве топоними:

1. Од Клиса — Клиса Дере (Банско-Струмичко), Клисарица (Ораовец—Титовелешко), Клисе Баир (Ново Село — Штипско), Клисе Јакуш (Дамјан — Радовишко), Клисе Каран (Богданци — Титовелешко), Клисе Тумба (Злеово—Радовишко), Ески Клисе „Стара Црква“—така ја викале Турците најстарата црква во гр. Тетово Света Богородица, која е позната уште од XIII век како манастир Св. Богородица Хтетоска¹⁾ Клисели „црквено, црквинско“ — турското име на градот Свети Никола²⁾, Крк Клисе „четирисет цркви“ — така го викале Турците с. Младо Нагоричане — Кумановско³⁾.

2. Од Киша — Киша (Горно Татеша — Струшко, Десово — Долнени, Жубрино — Кичевско, Седларево — Тетовско), Кајша (Бомово — Дебарско), Ке Каиш (Сушица Македонски Брод), Киша Спасит (Спас — Дебарско)⁴⁾, Киша е Дингозит (Врбен — Дебарско), Киша Сен Премтес (Врбен — Дебарско⁵⁾), Киша Љагута (Грешница — Кичевско⁶⁾), Љуги Кишец (Дворце — Тетовско), Каф Киша (Пеклиште — Тетовско⁷⁾).

¹⁾ Йордан Иванов, Български старини из Македония, София 1931, стр. 89.

²⁾ Манојло Р. Чучковић, Варошица Свети Никола на Овчем Пољу, Гласник скопског научног друштва — ГСНД, кн. XV—XVI, Скопје 1936, стр. 274.

³⁾ Ст. Новаковић, Јеротија Рачанин пут у Јерусалим 1704 година, Гласник српског ученог друштва, кн. XXXI, стр. 298.

⁴⁾ Бранислав Русић, Поље дебарско, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на универзитетот во Скопје, Скопје 1949, стр. 175, 174, 168.

⁵⁾ Томо Смиљанић, Мијаци, Горна Река и Мавровско Поле, Српски етнографски зборник, кн. XXXV, Београд 1925, стр. 75.

⁶⁾ Томо Смиљанић, Кичевија, Насеља и порекло становништва, кн. 28, Београд 1935, стр. 435.

⁷⁾ Јован Трифуноски, Села кои сега не постојат во Полог, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на универзитетот во Скопје, кн. 2 стр. 171 и 159.

Како што можеше да се види од горенаведените топоними, тоа сè називи на река, ритчиња, ниви, ливади, локалитети каде се наоѓа црква или урнатини од средновековна црква, потоа урнатини од католички или христијански манастир и остатоци од христијански гробишта.

Топонимот Клиса е распространет секаде каде достигнала турската војска, а како најсеверен географски објект е познат ридот кај с. Помаза, недалеку од Будимпешта во Унгарија — Пуста Клиса. Овој топоним е познат и во Хрватска — Клиса (Винковци), во Босна и Херцеговина — Клис (Тузла), Клиса (Бихаќ и Зворник), во Србија денешното село Црвенка, кое се наоѓа на р. Дунав — југоисточно од Земун, Турците во минатото го викале Кизил Килиса „Црљена (=Црвена) Црква. Топонимот Клиса се среќава и во Бугарија — во атарот на село Фотиново, Момчилградско има топоним Клисе со остатоци од христијанска црква, потоа Алада Клисе и Гебе Клисе до Преслав.

Втората варијанта Киша освен во Западна Македонија сочувана е и во Србија односно во автономна покрајина Косово и Метохија: Киша Макичкит (Дреноглава), Аи Кишец (с. Царевојка), Кодра Кишес (с. Горња Будрига), Корда Кишес и Маала Кишес (с. Миросалџе), Арат-е-Кишес (с. Горна Слатина⁸).

Кога станува збор за етимологијата на топонимот Клиса, обично се мисли дека неговото потекло е од грчкиот јазик. Р. Груиќ вели дека „Клиса“ постанало од грчкиот збор *εκκλησια* „црква“⁹), а исто такво објаснување дава и К. Младенов¹⁰). Веќе и самата форма на зборот може да наведе на мислењето дека зборот е од грчко потекло. Ситуацијата по речниците е малку поинаква. Ленкер во својот турско-арапски речник забележува дека зборот *kelisa* е грчки, но дека води потекло од арапското „*kenise*“¹¹). Тоа го потврдува и арапско-рускиот речник на Баранов кој вели дека *kenise* е арапски (семитски) збор со значење „црква, синагога“¹²). Во палестинскиот јазик исто така *kilisa* значи „црква“¹³).

Според овие податоци потеклото на Клиса не е од грчкиот, туку од арапскиот јазик т. е. Грците, а исто така и Турците го примиле зборот од арапскиот јазик. Во Речникот на македонскиот јазик регистриран е зборот клисар со значење „црквењак“, збор примен од грчкиот јазик и тоа уште во времето пред доселувањето на Турците на Балканот. Апелативот клисар е добиен од постарото јеклисијарх кое води потекло од грчкото *εκκλησιαρχης*. Грчкиот јазик обилува со зборови кои во основата го содржат зборот *εκκλησια*, пр. *μονοκλησια*, *παράκλησια*.

⁸) Атанасије Урошевиќ, Горна Морава и Изморник, Населња... кн. 28, Београд 1935, стр. 23 и 24.

⁹) Р. Груиќ, Топоним „Клиса“ у нашим областима, ГСНД кн. XIV стр. 227.

¹⁰) К. Младенов, Следи от българската топонимия и български говор в неколку турски селища в кърджалийско — Български език кн. 3 1967, стр. 249.

¹¹) G. Lenker, Türkisch — Arabisch — Persisches, Zweiter Band Leipzig, 1876 759.

¹²) Баранов, Арабско-русский словарь, Москва 1958, стр. 897.

¹³) Redhouse, A Turkish and English Lexicon. Constantinople 1890 1568.

Зборот Клиса како топоним на нашата територија се појавил со посредство на Турците, односно со нивното доаѓање на Балканот. Во турските документи топонимот Клиса се среќава во вакуфнамето на џамијата Кебир Мехмед Челебија во Скопје од 3. II. 1470 година — Ески Клисалик „Старо Црквеште“ и Живо Клтуче Клисаси „Црква на Живо Кјутуче“ (старо село во Долни Полог)¹⁴).

Варијантата Киша се среќава обично во Западна Македонија, во оние области каде живеат Албанци. Секако дека во албанскиот јазик оваа форма е добиена од турското Клиса, со албански фонетски закони, според кои консонантот *л* пред вокалот *и* се губа коинс,онантот *с* преминал во *ш*.

К. Петров.

ЗА СТИЛСКОТО ВЛИЈАНИЕ ОД ЈУСТИНИЈАНСКАТА ДЕКОРАТИВНА ПЛАСТИКА ВРЗ ПЛАСТИКАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ СПОМЕНИЦИ ОД V – VI ВЕК

Во нвзата интересни проблеми од областа на рановизантиската уметност во Македонија две тесно поврзани прашања останале недоволно изјаснети и со неконечно решение. Станува збор за прашањата на точното утврдување на стилските особености на декоративната пластика и за можноста по овој пат да се одреди нејзиното датирање пред и по 518 година, односно да се распореди во предјустинијанската или јустинијанска уметност.

Доминантните вредности на јустинијанската уметност се веќе школски познати низ творечките иввенции во архитектурата, мозаиците и скулптуралните детали на Св. Софија, Св. Ирена, Св. Сергеј и Вахх и Св. Апостоли во Цариград. Исто така е сосем добро познато дека овие достигнувања на столнинската уметност нашле како одраз не само во равенските San Vitale, Sant'Apollinare Nuovo и Sant'Apollinare in Klasse, туку и во спомениците на другите провинции. Меѓутоа, токму при оваа констатација треба да се сврти особено внимание на фактот дека овие столнински уметнички достигнувања немаат можност да влијаат кај сите споменици во Македонија поради познатиот голем земјотрес во 518 година. Овој земјотрес уништил, според наводите на Комес Марцелинус, освен Скупи уште 24 кастели во Дарданија. Тогаш пострадало и Стоби¹⁾ и многу веројатно, пострадале во значителна мера и рановизантиските градови Коњух, Хераклеја Линкестидска, Суводол и др. Оттука е сосем разбирливо дека останува отворено прашањето за можноста јустинијанската уметност, од третата до шестата деценија, да извршила влијание врз пластиката на македонските споменици од пред 518 година.

¹⁴) Глиша Елезовић, Турски споменици, кн. I/1, Београд 1940, стр. 671 и 137.

¹⁾ К. Петров, Причините и времето на запустувањето на Стоби, Историја, Скопје 1967, бр. 1 стр. 98 — 101.